

Cite: Levanda, O. M. (2022). Problemni aspekty sotsialnoho strakhuvannia v Ukraini shchodo ryzykiv uprodovzh zhyttia [Problemal Aspects of Social Insurance in Ukraine Regarding Lifetime Risks]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 2 (48), 58-77.

УДК 330.5

JEL Classification: I 38; J 26

О. М. ЛЕВАНДА, канд. екон. наук, мол. наук. співроб.

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України

61166, Україна, м. Харків, пров. Інженерний 1А

E-mail: helenlevanda@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6945-8640

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ЩОДО РИЗИКІВ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Соціальне страхування реалізує механізм створення балансу між національною трудовою етикою та обов'язковим піклуванням про пенсіонерів і тих, хто не може працювати за допомогою соціальних програм, які підтримують загальні витрати на споживання. У більшості досліджень увагу акцентовано на загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, але актуальними є дослідження системи соціального страхування з позицій державного та недержавного страхування протягом життя. Метою роботи було виявити проблемні аспекти та дослідити чинний механізм соціального страхування в Україні від соціальних ризиків. Наукова новизна полягає у наданні аналітичного забезпечення щодо виявлення особливостей та проблемних аспектів функціонування соціального страхування в Україні, яке на відміну від нинішнього передбачає аналіз правових засад, статистичних показників у контексті національного інституціонального середовища та розробку пропозицій щодо подолання проблемних аспектів у сфері соціального страхування протягом життя. Методологія дослідження ґрунтується на таких методах: аналіз, синтез, систематизація, статистичний аналіз. Аналіз охоплює період до кризи COVID-19 та епоху пандемії, що дає змогу оцінити потенціал державного управління в умовах непередбачених ситуацій та спаду економіки. На основі отриманих результатів визначено, що головною особ-

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2022. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

лівістю загальнообов'язкового державного соціального страхування є зароблена допомога громадянами за рахунок сплати страхових внесків під час трудової діяльності в обмін на право отримувати захист від соціальних ризиків. Разом з тим оцінка стану видатної частини бюджетів державних страхових Фондів виявила недоліки у діяльності щодо невиконання планових показників, незабезпечення контролю за цільовим використанням коштів із власного резерву та недостатність ресурсної спроможності. Аналіз соціального страхування з точки зору недержавного пенсійного забезпечення за основними показниками діяльності фондів засвідчив низький розвиток інвестиційних процесів, що потребує впровадження заходів щодо поширення обізнаності населення про недержавне пенсійне страхування. Результати дослідження можуть застосовуватись Урядом для зміцнення соціального страхування, яке спрямовано на покращення якості життя населення, зокрема приділяти більше уваги потребі підвищення фінансової обізнаності громадян шляхом надання їм фінансової інформації про пенсійні заощадження та варіанти збільшення рівня їхнього доходу при настанні пенсійного віку.

Ключові слова: ризики, страхувальник, пенсійна реформа, рівень життя, інституціональне середовище.

Постановка проблеми та її актуальність. Соціальний захист набуває все більшої актуальності серед населення на фоні поширення COVID-19. Цілеспрямоване створення системи соціального страхування в нашій країні відбулось після проголошення незалежності і задекларовано у Конституції України ст. 46, яка гарантує фінансову підтримку економічно активному населенню та особам похилого віку, забезпечуючи рівень життя не нижче від національного прожиткового мінімуму [1]. Джерела формування коштів страхових фондів та їх використання складається з коштів Пенсійного фонду України (ПФУ) визначені ст. 72, 73 ЗУ № 1058 [2], Фонду соцстрахування — ст. 11 ЗУ № 1105 та Фонду безробіття — ст. 16 ЗУ № 1533 [3], а також особистими внесками з приватних рахунків страхувальників недержавних пенсійних фондів — ст. 1 ЗУ № 1057 [4—5]. Аналіз виконання бюджетів страхових фондів в епоху пандемії (2019—2020 рр.) показав, що розміри фінансових ресурсів системи соціального та загальнообов'язкового державного пенсійного страхування удвічі перевищували суми, що спрямовуються з державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення: у 2019 р. становили 11,9 % (474,3 млрд грн), при виділенні у зведеному бюджеті України у межах 23,4 % (321,7 млрд грн); у 2020 — 12,6 % (530,5 млрд грн), при виділенні у зведеному бюджеті України у межах 21,7 % (346,7 млрд грн) [3—6]. Станом на 2021 р. система соціального страхування, яка включає програми страхового захисту, що підтримуються за рахунок єдиного соціального внеску (ЄСВ), охоплювала 12,8 млн застрахованих осіб і 11,1 млн пенсіонерів, або близько 60 % населення України [3].

Аналіз попередніх досліджень. Значну увагу питанням соціального страхування з точки зору мотивації держави щодо забезпечення страхування громадян від несприятливих потрясінь приділено у праці R. Chetty, A. Fin-

kelstein [7]. У роботі дослідники визначили стандартне економічне обґрунтування соціального страхування, яке включає перерозподіл, патерналізм та компенсацію недосконалості ринкових механізмів, а також його призначення і роль. Проблеми практичної реалізації соціальних заходів щодо зайнятого населення висвітили Ch. Ståhl зі співавторами [8], а саме питання грамотності у сфері соціального страхування, під якою розуміли інформованість громадян з різних процедур та правил страхування, щоб допомогти бенефіціарам зрозуміти свої права та гарантії. Дослідники розглядали страхування в процесі трудової діяльності від хвороби та компенсації працівникам, що визначають право громадян на отримання допомоги та звичай ґрунтуються на медичних довідках та оцінках працездатності. В. Саріогло (V. Sarioglo) [9] акцентує увагу на відстеженні процесів дожиття пенсіонерів залежно від рівня їх заробітної плати (розміру пенсії за віком), стажу, професії та виду діяльності, наявності інвалідності тощо, працездатність пенсіонерів і рівень їх заробітної плати. У роботі дослідник довів значущість впливу рівня життя на дохід пенсіонерів та зосередився на розвитку методології щодо моделювання пенсійної системи України на основі мікроданих пенсійного фонду. Питання реформування системи соціального страхування, зокрема пенсійного забезпечення були обговорені на вебінарі Ю. Бойко (Y. Boyko) та Т. Козаком (T. Kozak) [10]. Провідні експерти розповіли про динамічне формування інфраструктури недержавних фондів соціального страхування та їх адаптацію до ринкових реалій з орієнтацією на власні економічні ресурси. Соціально-економічні важливості корпоративних інвестицій для соціального розвитку доведено у роботі В. Новікова зі співавторами (Novikov et al.) [11]. Проте слід враховувати ризики накопичувальної пенсійної системи у реаліях України, про які зазначила Е. Лібанова (E. Libanova): 1) додаткове навантаження на бюджет; 2) тіньові доходи; 3) інфляція; 4) тотальна недовіра населення до банків. Проблематика недержавних пенсійних фондів виникла ще в 1995—1997 рр., багато авторів звертались до її вирішення як в Україні [12—13], так і за кордоном [14—15]. Р. Поліщук (R. Polishchuk) [16] вважає, що значним недоліком сьогодення у системі управління недержавними пенсійними фондами є відсутність відповідальних за управління ризиками та внутрішнього аудиту, які повинні виконувати захисну функцію від соціальних ризиків та здійснювати внутрішній контроль. Попри значний вклад дослідників у сферу соціального захисту різних категорій населення, нині відсутні дослідження системи соціального страхування з позиції державного та недержавного страхування трудового та пенсійного життя в умовах трансформації відносин між державою та суспільством, тому пропонується стаття набуває особливої актуальності.

Наукова новизна полягає у наданні аналітичного забезпечення щодо виявлення особливостей та проблемних аспектів функціонування соціаль-

ного страхування в Україні, яке на відміну від сучасного передбачає аналіз правових засад, статистичних показників у контексті національного інституціонального середовища та розробку пропозицій щодо подолання проблемних аспектів у сфері соціального страхування протягом життя.

Мета дослідження — виявити проблемні аспекти та дослідити чинний механізм соціального страхування в Україні від соціальних ризиків.

Методи дослідження включають такий методологічний інструментарій: аналіз, синтез і систематизацію — для дослідження законодавчого та нормативно-правового забезпечення соціального страхування, з використанням вибіркового підходу до визначення правового регулювання видів страхування, які виконують важливу соціальну роль; статистичний аналіз — для виявлення проблемних аспектів у системі соціального страхування за допомогою основних фінансових показників страхових Фондів державного та недержавного сектору та структури населення у віці 15—70 років та 60 років і старше для того, щоб виділити потенційні шляхи розвитку.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні розглядається як система соціально-економічних, політичних та юридичних умов, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі ринкових збоїв і формується за рахунок сплати страхових внесків роботодавців і громадян, бюджетних коштів та інших джерел, передбачених законом [17]. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачає наступні види виплат допомоги: страхування на випадок безробіття; страхування на випадок тимчасової втрати працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; медичне страхування; пенсійне страхування. Надання призначених виплат відбувається за допомогою страхових фондів поліпшення життя у суспільстві: Фонду безробіття, Фонду соцстрахування, ПФУ. Варто зазначити, що у 2004 р. в Україні була впроваджена трирівнева модель для того щоб запобігти майбутній пенсійній кризі й зосередитися на накопичуванні пенсійних заощаджень. До складу трирівневої моделі входять солідарна (I рівень); добровільно-накопичувальна (II рівень) та недержавна пенсійна система (III рівень). Отже, завдяки реформуванню пенсійного забезпечення у системі соціального страхування України з'явилась нова складова — недержавне пенсійне забезпечення. Основні правові рамки та механізм впровадження системи соціального страхування, яка включає дві підсистеми: загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне на базі створеної трирівневої моделі при практичній реалізації представлено на рис. 1.

Аналіз рис. 1 дає змогу простежити еволюцію виникнення та становлення соціального та пенсійного страхування в сфері соціального захисту України по теперішній час, яка включає такі основні кроки:

Рис. 1. Основні правові рамки та чинний механізм забезпечення системи соціального страхування в Україні станом на 2021 р.
Джерело: складено за даними [1—3;17—21].

- у 1996 р. визначений механізм реалізації конституційного права громадян на соціальне страхування згідно зі ст. 46 Конституції України [1];
- у 1998 р. закладена основа законодавства України про базове державне соціальне страхування [17];
- з 1999 по 2003 рр. введені в дію закони безпосереднього застосування, які є чинними по теперішній час, окрім Закону, прийнятого у 2001 р. [18]: ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (1999 р.) (від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності); ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.); ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» (2001 р.) — втратив чинність; ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.); ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.);
- у 2010 р. затверджено ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [20], на основі якого було створено Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування (2011 р.) [21]. Державний реєстр — це організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір з його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб. Фізичні особи (підприємці та самозайняті) подають відомості самостійно.

Отже, визначені ЗУ № 16/98-ВР «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [17] види соціального та пенсійного страхування, зокрема недержавного пенсійного забезпечення, як законодавчо затвердженої частки трирівневої моделі соціального захисту, передбачили створення відповідних страхових фондів, на які покладено повноваження з управління визначеними законом соціальні ризики через відповідні виплати. Аналіз діяльності цих фондів, які виконують важливу соціальну роль, наведено нижче.

Фонд соціального страхування у повному обсязі розпочав свою діяльність у 2017 р. [18] завдяки введенню в дію внесених до законодавчого соціального забезпечення змін у 2017 р. [23—24]. Фонд діє на підставі статуту і в рамках встановленого Кабінетом Міністрів України (КМУ) бюджету на рік. Діяльність Фонду здійснюється в правових рамках Конституції України, Основ законодавства України щодо системи соціального страхування, Кодексу законів про працю України та інших законодавчих актів. Станом на 2020 р. кількість страхувальників Фонду становило 3 298 634 осіб або 7,9 % від усього населення, що на 78 580 більше до попереднього року або 0,3 %. Зокрема, більшість страхувальників Фонду складають фізичні особи, яких у 2020 р. налічувалось 1 880 136 або 57 % проти юридичних осіб — 1418 498 або 43 % [24]. У рамках Фонду здійснюється соціальне страху-

вання від захворювання або травм та відшкодування витрат на медичне обслуговування. Звіт про видатки Фонду соціального страхування України за 2018—2020 рр. подано у табл. 1.

Як видно з табл. 1, за аналізований період видатки Фонду соцстрахування збільшилися у 1,1 раза (з 25 112,9 млн грн у 2019 р. до 27 986,8 млн грн у 2020 р.), при цьому виконання бюджету у 2020 р. становило 93,6 % проти 97,9 % у 2019 р. Найбільші видатки складають витрати на матеріальне забезпечення та соціальні послуги (59,3 % у 2019 р. і 59,5 % у 2020 р.) і страхові виплати (33,8 % у 2019 р. і 33,7 % у 2020 р.). А найменші — на діяльність страховика та інформаційно-аналітичних систем Фонду (0,1% у 2019 р. та 0,1 і 0,4% у 2020 р. відповідно). Крім того, у 2020 р. в рамках діяльності

Таблиця 1. Видатки Фонду соціального страхування за 2018—2020 рр.

Специфікація видатків Фонду соцстрахування	2018 р.	2019 р.				2020 р.			
	факт, млн грн	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага
Видатки всього, у т. ч.:	21552,1	25646,5	25112,9	97,9	100	29900,0	27986,8	93,6	100
матеріальне забезпечення та соціальні послуги	11990,3	15361,6	14897,4	97,0	59,3	17320,8	16675,7	96,3	59,5
страхові виплати	7832,3	8491,0	8490,2	100	33,8	9755,3	9437,4	96,7	33,7
страхові витрати на медичну та соціальну допомогу	495,5	538,7	501,2	93,0	2,0	577,8	321,2	55,6	1,14
профілактика страхових випадків	X	11,3	X	X	X	X	11,3	X	X
видатки, пов'язані з виконанням обов'язків страховика	36,0	39,1	33,6	86,1	0,1	48,9	25,5	52,2	0,1
видатки на розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем Фонду	33,5	33,5	33,5	100	0,1	47,2	44,4	94,0	0,4
адміністративно-господарські витрати	1164,5	1171,3	1157,0	98,8	4,6	1434,3	1327,1	92,5	4,7
виплата матеріального забезпечення та страхових виплат за рахунок фінансової допомоги з фонду боротьби з COVID-19 на безповоротній основі	X	X	X	X	X	704,4	155,5	22,1	0,5

Джерело: складено за даними [3].

Фонду соціального страхування здійснено матеріальне забезпечення та страхових виплат за рахунок фінансової допомоги з фонду боротьби з COVID-19 на безповоротній основі на 22,1 % від встановленого плану або 0,5 %.

Головні проблеми та рекомендації. Здійснення видатків Фонду упродовж 2019—2020 рр. відбувалося у більшості випадків в умовах невиконання планових показників, причинами яких виступають організаційні недоліки недосконалого технологічного процесу у наданні послуг соціального характеру, який не враховує інформацію про кількість потерпілих, що отримують страхові виплати та соціальні послуги / або перебувають на обліку в органах виконавчої дирекції Фонду соцстрахування. Виявлені організаційні недоліки не дають змоги у встановлений термін прогнозувати кількість потерпілих та одержувачів виплат. Рекомендовано запровадити реєстр щодо кількості отримувачів послуг, які обліковуються в робочих органах виконавчої дирекції Фонду соцстрахування.

Управління державним соціальним страхуванням у разі настання безробіття покладено на Фонд безробіття — ЗУ № 1533 [3]. Аналіз ринку праці за 2018—2020 рр. показав, що чисельність зайнятого населення становила 16 361 тис. осіб, а безробітного — 1579 тис. осіб (або 9,6 %); у 2020 р. динаміка зайнятого населення скоротилася на 446 тис. осіб проти 2018 р., при зростанні безробітного населення на 95 тис. осіб, і становила 15 915 та 1674 (або 10,5 %) відповідно [3]. З них допомогу по безробіттю отримували у 2018 р. 839 тис. осіб (або 53,1 %); у 2020 р. — 1119 тис. осіб (або 66,8 %), що на 13,7 % більше ніж у 2018 р. [3]. Звіт про видатки Фонду безробіття наведено у табл. 2.

Аналіз табл. 2 показав, що видатки бюджету Фонду безробіття за аналізований період мають тенденцію до зростання у 1,7 раза і становили у 2019 р. 13 293,7 млн грн проти 23 187,6 млн грн у 2020 р. Найбільші видатки у структурі Фонду становлять матеріальне забезпечення на випадок безробіття 71,5 % у 2019 р. та 69,4 % у 2020 р., а найменші — на веб-орієнтовану систему, яка побудована з використанням передових технологій у сфері інформаційних систем (ЄІАС ДСЗ) 0,6 % у 2019 р. та 0,2 % у 2020 р. Проте обсяг видатків на утримання та забезпечення діяльності Фонду за аналізований період збільшилися з 3 069,1 млн грн у 2019 р. до 3 197,3 млн грн у 2020 р., а залишок коштів для забезпечення власного резерву, навпаки, скоротився в 10,6 раза.

Головні проблеми та рекомендації. Внутрішній аудит [3] щодо видатків управлінням Фонду за 2019—2020 рр. виявив невиконання планових показників та відсутність єдиної уніфікованої системи внутрішнього звітування і вимірювання ефективної роботи. А саме на фоні розповсюдження пандемії управлінням Фонду були збільшені витрати на утримання та забезпечення діяльності, унаслідок чого відбулось скорочення залишку

коштів власного резерву, призначених для несподіваних і невідкладних потреб, що призводить до ризику в бюджетній сфері Фонду. Рекомендовано внести визначення чіткого переліку видатків Фонду безробіття на організацію його діяльності з погодженням цих видатків з Міністерством фінансів України та покладанням на органи Казначейства контролю за здійсненням Фондом видатків у межах затвердженого бюджету.

Стосовно пенсійного страхування важливо відмітити, що в Україні запроваджена трирівнева модель [22], але наразі є чинними лише дві складові: солідарна та недержавна пенсійна система:

Таблиця 2. Видатки Фонду безробіття за 2018—2020 рр.

Специфікація видатків Фонду безробіття	2018	2019				2020			
	факт, млн грн	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага
Видатки разом, у т. ч.:	10 722,5	13 535,2	13 293,7	98,2	100	15 625,9	23 187,6	93,3	100
матеріальне забезпечення на випадок безробіття	7 784,2	9 661,5	9 512,2	98,5	71,5	11 017,2	16 087,5	98,3	69,4
соціальні послуги та заходи сприяння зайнятості	522,9	702,4 9	651,7	92,8	4,9	1 203,0	438,4	81,2	1,9
допомога по частковому безробіттю на період карантину за рахунок фінансової допомоги, яка виділена із фонду COVID-19	X	X	X	X	X	2 803,0	2 779,9	99,2	11,9
надання одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів	X	X	X	X	X	1 800,0	646,4	35,9	2,8
єдина інформаційно-аналітична система державної служби зайнятості (ЄІАС ДСЗ)	58,2	61,0	60,7	99,5	0,6	61,1	38,1	62,4	0,2
утримання та забезпечення діяльності Фонду	2 357,3	3 110,3	3 069,1	98,7	23,0	3 344,6	3 197,3	97,3	13,7

* залишок коштів для забезпечення власного резерву у 2018 р. становив 2 131,5 млн грн (19,8 %); у 2019 р. — 1 252,6 млн грн (9,4 %); у 2020 р. — 486,9 млн грн (2,1%).

Джерело: складено за даними [3].

- перший рівень — це солідарна система, основу якої становить ПФУ. Фінансові ресурси фонду формуються з розміру пропорції ЄСВ, який становить 22 %. Нині до ПФУ спрямовується менше 19 % [3].

- другий рівень (знаходиться у стадії проекту) — це накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у НПФ, який здійснює фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат, передбачених законом. Другий рівень включає, як обов'язкову участь для групи населення віком від 18 до 35 років, так і добровільну для осіб старше 35 років. Принцип роботи накопичувальної системи пенсійного забезпечення: частина внесків до пенсійної системи накопичується у Накопичувальному фонді і обліковується на пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. З одного боку, кошти, які накопичуватимуться на пенсійних рахунках громадян, будуть їхньою власністю. Цими коштами громадянин зможе скористуватись при досягненні пенсійного віку або у випадках, передбачених законодавством (інвалідність, переїзд на постійне місце проживання за кордон). З іншого боку, — ці кошти будуть інвестуватися в економіку України з метою отримання інвестиційного доходу. Ставка внесків у динаміці буде поступово збільшуватись на 1 % щорічно, починаючи з 2 % до 7%, при цьому перерозподіл пенсійних внесків буде здійснений між роботодавцем і застрахованою особою. Попри той факт, що наразі концепція та параметри другого рівня активно обговорюються серед профільних державних установ, науковців, представників влади та учасників ринку страхування, більшість становлять ті, які вважають, що Україна є останньою країною в світі, яка йде в пастку накопичувальної системи [10; 16]. Але кінцевим бенефіціаром пенсійної реформи є громадянин України, тому актуальним питанням постає виділення основних переваг пенсійної реформи другого рівня: успадкування накопичених пенсійних заощаджень; повне або часткове використання коштів до настання пенсійного віку у разі критичних життєвих ситуацій (оплата освіти дітей, придбання нерухомого майна); допуск на другий рівень НПФ, який визначений національним законодавством [10];

- третій рівень — це система недержавного пенсійного забезпечення, основу якого становлять недержавні пенсійні фонди (НПФ), куди входять усі бажаючі, які хочуть отримувати додаткові виплати до пенсії і добровільно перераховують до фонду внески.

Державну політику з питань пенсійного забезпечення для осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, реалізує ПФУ, забезпечуючи своєчасну і в повному обсязі виплату пенсій таких видів [2, ст. 9; 3]: пенсії за віком; пенсії по інвалідності; пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Як видно з табл. 3, обсяг усіх видатків ПФУ у 2020 р. становили 479 343,3 млн грн, що на 2,1 % менше встановленого плану проти 435 942,3 млн грн, що на 0,6 % менше 2019 р. Здійснення пенсійних виплат у 2020 р. з власних доходів складає 68,7 % проти 69,5 % у 2019 р., а за кошти державного бюджету 31,3 % проти 30,5 % відповідно. Обсяги пенсійних виплат у структурі видатків бюджету ПФУ у 2020 р. становили 97,9 % проти 93,1 % у 2019 р., що на 4,8 % більше до попереднього року. А частка адміністративних видатків та погашення позик минулого року, навпаки, за період розповсюдження пандемії скоротилися на 0,1 % та 0,9 %. Окрім цього запровадження у 2020 р. на фоні розповсюдження пандемії одноразові допомоги з Фонду боротьби з COVID-19 у сумі 1000 грн, які призначалися особам, розмір пенсійної виплати яких станом на 01.04.2020 не перевищував 5 тис. грн та нові одноразові надбавки до пенсії (як приклад, виплата 2,4 тис. грн пенсіонерам, які одержували станом на 01.03.2019 р. мінімальну пенсію за віком), відбувалося без огляду на фінансові можливості держави, що дає привід до запровадження накопичувальної системи.

Таблиця 3. Видатки ПФУ за 2018—2020 рр.

Специфікація видатків ПФУ	2018	2019				2020			
	факт, млн грн	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага	план, млн грн	факт, млн грн	% викон.	пит. вага
Видатки разом, у т. ч.:	358 604,6	438 603,8	435 942,3	99,4	100	489 610,6	479 343,3	97,9	100
виплата та доставка пенсій та допомог	35 311,9	417 162,9	414 511,5	99,1	93,1	474 892,6	469 304,1	99,9	97,9
пенсійні виплати з власних доходів	259 166,7	303 492,9	303 106,0	99,9	69,5	338 849,5	329 500,2	97,2	68,7
пенсійні виплати з коштів державного бюджету	99 437,9	135 110,9	132 836,3	98,3	30,5	150 761,1	149 843,1	99,4	31,3
погашення позик минулого року	0	4 755,5	4 755,5	100	1,1	1 148,4	1 148,4	100	0,2
відшкодування витрат АТ «Укрпошта» за доставку пенсійних виплат	0	500	500	100	0,1	0	0	0	0
адміністративні видатки	5 493,1	5 349,8	5 339,9	99,8	1,2	5 290,1	5 287,7	100,0	1,1
одноразова допомога з фонду боротьби з COVID-19	0	0	0	0	0	8 279,5	3 602,9	43,5	0,8

Джерело: за даними [3].

Головні проблеми та рекомендації. За аналізований період спостерігається скорочення видатків бюджету ПФУ та обсягів погашення позик минулого року на фоні збільшення видатків для одержувачів пенсійних виплат. Рекомендовано прописати комплексну стратегію щодо реформування пенсійної системи для того, щоб державою були створені економічні умови і гарантії для формування, довгострокового зберігання накопичувальних заощаджень та захисту їх від знецінення.

Слід відмітити той факт, що за останні роки у всьому світі спостерігається щораз більший інтерес до схем, формування сум та виплат пенсій у рамках питання платоспроможності пенсійних систем. У даному контексті в міжнародній практиці відокремлюють сім видів пенсійних схем соціального страхування [4]: схеми із визначеними внесками (DC) — пенсійні виплати, визначаються виключно з накопичувальних рахунків внесків, які скопилися у процесі трудового життя; схеми, що управляються недержавними установами; схеми умовно визначених внесків (NDC) на індивідуальних рахунках, які гарантують мінімальну суму до сплати при виході на пенсію, тобто солідарна система; схеми, що управляються сектором державного управління; схеми визначених виплат (DB) — визначаються за допомогою формули або в поєднанні з гарантованою мінімальною сумою, що підлягає виплаті при виході на пенсію; схеми, які поєднують характеристики пенсійних схем DC та DB; схеми, що адмініструються автономним пенсійним фондом, фінансовою корпорацією.

Зазначимо, що проведений моніторинг діяльності вітчизняної солідарної системи (ПФУ) та системи недержавного пенсійного забезпечення (НПФ) (табл. 4) свідчить, що на фоні скорочення чисельності пенсіонерів за аналізований період на 390,7 тис. осіб спостерігається тенденція зрос-

Таблиця 4. Співставлення діяльності ПФУ та НПФ: 2018—2020 рр.

Показники	2018	2019	2020
Чисельність пенсіонерів, тис. осіб	11 725,4	11 470,4	11 334,7
з них:			
Загальна кількість пенсіонерів ПФУ, які одержують виплати через банківські установи, тис. осіб	7 024,5	7 190,5	7 488,6
% тих, хто отримує пенсійні виплати, від усього населення	27,7	27,2	27,1
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	843,2	858,4	878,3
Учасники НПФ, які отримують пенсійні виплати, тис. осіб	79,4	81,9	84,9
% тих, хто отримує пенсійні виплати, від усього населення	0,2	0,2	0,2

Джерело: за даними [3; 25—26].

тання кількості учасників державного пенсійного забезпечення стосовно наявного населення (від 16,6 % до 17,9 %) і відсутність динаміки у секторі недержавного пенсійного забезпечення, де роль останнього незначна (0,2 % населення).

Отже, в українському суспільстві державне пенсійне забезпечення на сьогодні переважає. НПФ також має свою стабільну аудиторію в суспільстві, що є позитивним показником для країни зі структурною трансформацією економіки, але його роль мала.

За статистичними даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [26], у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 63 НПФ, але фінансові дані доступні по 56 НПФ, з яких 3 корпоративних, 6 професійних та 47 відкритих. Загальна чиста вартість активів усіх НПФ станом на 2020 р. становить 3563,7 млн грн. Найбільшу доходність серед НПФ показали ті фонди, які мають у портфелі фінансові інструменти, номіновані в іноземній валюті (доларах США і Євро) та банківські метали, лідерами з них є «ФріФлайт», «Європа» та «ВСІ» — їх дохідність складає від 18,89 до 21,33 % [26].

Таблиця 5. Характеристика НПФ України у 2020 р.

№ п/п	НПФ	Кількість учасників (осіб)	Чиста вартість активів, грн.	Сума активів на 1 учасника, грн.
<i>Високі позиції за пріоритетністю для майбутніх пенсіонерів</i>				
1	«Магістраль»	326 449	53 188 533,15	162,93
2	«Європа»	133 664	34 824 222,85	260,54
3	«Емерит-Україна»	70 011	206 036 789,88	2 942,92
4	«ОТП Пенсія»	56 726	245 255 338,58	4 323,51
5	«ВСІ»	55 061	78 926 199,45	1 433,43
<i>Середні позиції за пріоритетністю для майбутніх пенсіонерів</i>				
29	«Гарант-пенсія»	1 349	1 325 975,33	982,93
30	«Соціальні гарантії»	1 190	10 171 644,27	8 547,60
31	«Взаємодопомога»	1 039	3 766 074,94	3 624,71
32	«Хлібний»	1 010	37 334,41	36,96
33	«Гірничо-металургійний ППФ»	925	904 758,77	978,12
<i>Найнижчі позиції за пріоритетністю для майбутніх пенсіонерів</i>				
50	«Українська пенсійна фундація»	23	330 444,55	14 367,15
51	«Турбота»	20	430 726,01	21 536,30
52	«Ініціатива»	13	159 961,01	12 304,69
53	«Креміль»	9	204 497,09	22 721,90
54	«Стірол»	1	934,86	934,86

Джерело: за даними [26].

Важливо зазначити, що станом на 2020 р. система НПФ обслуговувала 881,5 тис. осіб. Найбільша кількість майбутніх пенсіонерів припадає на НПФ «Магістраль» (326,4 тис. осіб), а найменша на НПФ «Стірол» (1 особа), див. табл. 5.

Щоб отримати уявлення про систему недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), пропонуємо розглянути її основні показники, до яких

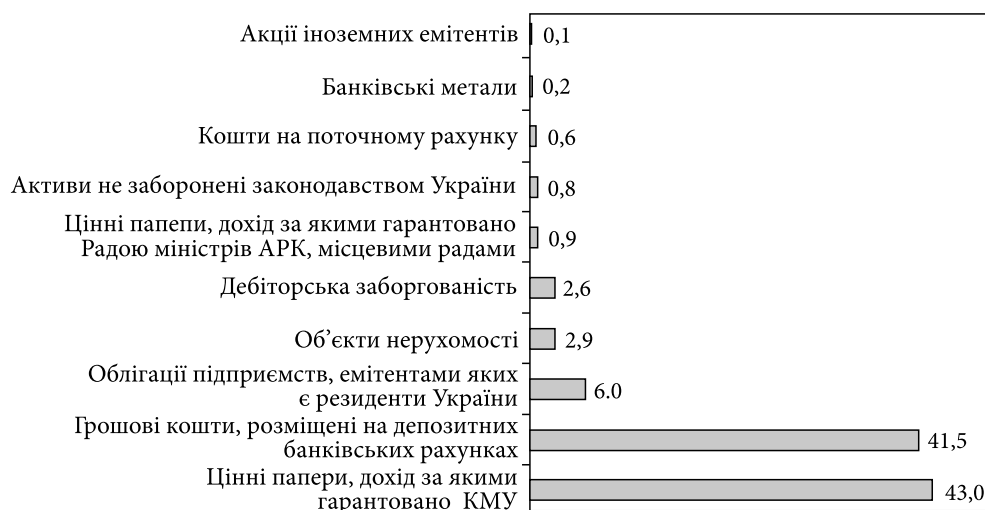

Рис. 2. Розподіл пенсійних активів за видами, 2020 р.

Джерело: за даними [27].

Таблиця 6. Топ-10 НПФ по виплатах та внесках учасників фондів станом на 2020 р.

№ п/п	Назва НПФ	Виплати, грн	№ п/п	Назва НПФ	Активи, грн
1	«НБУ»	758 394 940,05	1	«ОТП Пенсія»	26 600 530,27
2	«Укрексімбанк»	76 856 774,61	2	«Золота осінь»	25 137 967,58
3	«Емерит-країна»	61 064 547,41	3	«Фармацевтичний»	25 113 973,53
4	«Енергетиків України»	41 617 141,60	4	«ВСІ»	6 021 075,34
5	«ВСІ»	37 701 576,80	5	«ФріФлайт»	5 466 353,43
6	«ПриватФонд»	28 391 675,17	6	«»країна»	4 261 567,03
7	«»країна»	26 715 337,46	7	«Династія»	4 160 434,79
8	«Український пенсійний фонд»	22 197 179,36	8	«Соціальна перспектива»	2 664 028,04
9	«ОТП Пенсія»	21 304 990,84	9	«Столичний резерв»	2 441 841,41
10	«Соціальний стандарт»	15 581 036,69	10	«Соціальні гарантії»	2 366 618,00

Джерело: за даними [26].

відносять: пенсійні активи, пенсійні виплати та пенсійні внески. На рис. 2 представлено дані щодо пенсійних активів системи НПЗ.

На рис. 2 показано, що станом на 2020 р. найпоширенішими напрямами інвестиційних пенсійних активів є цінні папери, дохід за якими гарантовано КМУ (43,0 %) та грошові кошти, які розміщені на депозитних банківських рахунках, а найменш поширеними — акції іноземних емітентів (0,1 %) та банківські метали (0,2%). Облігації підприємств становлять лише 6 % активів, що говорить про низьку активність НПФ на ринку прямих інвестицій. Натомість велика питома вага цінних паперів, дохід за яким гарантовано КМУ, створює додатковий тиск на бюджет країни. Отже, інвестиційна функція НПФ не виконується.

У табл. 6 згруповані дані щодо виплат та внесків НПФ станом на 2020 р. Так, упродовж 2020 р. 47 НПФ виплатили своїм учасникам від 534,99 до 758 940,05 грн. Лідерами по виплатах були корпоративні НПФ, а саме НБУ та Укресімбанк. Також протягом 2020 р. НПФ отримали внески від 20 відкритих НПФ, загальна сума яких склала 111,436 млн грн (інформація щодо корпоративних та професійних фондів у відкритому доступі відсутня). Найбільша сума внесків склала у НПФ «ОТП Пенсія», «Золота осінь» та «Фармацевтичний».

Слід зауважити, що основною метою пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткового доходу до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та залучення додаткових ресурсів в інвестування національної економіки [27—29]. Отже, точкою розвитку недержавних пенсійних фондів, що становлять третій рівень пенсійної системи, є ЗУ № 1057 [4], функція яких полягає у забезпеченні додаткових пенсій особам похилого віку для досягнення гідного рівня життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що у системі соціального страхування існує загальнообов'язкове державне соціальне страхування, зокрема пенсійне на базі створеної трирівневої моделі, яка була розроблена на фоні реформування пенсійного забезпечення. На сьогодні концепція трирівневої моделі передбачає солідарну систему державного пенсійного страхування (I рівень) та недержавну пенсійну систему (III рівень), мета якої полягає у забезпеченні громадян додатковим доходом до солідарної системи для досягнення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Доведено, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування при настанні страхового випадку гарантує людині рівень життя не нижче встановленого національного прожиткового мінімуму, а страхування недержавної сфери, яке є складовою трирівневої моделі, — гідний рівень життя. Постачальниками грошових виплат виступають державні та недержавні страхові фонди: Фонд соцстрахування, Фонд безробіття, Пенсійний фонд України та понад 60 недержавних пен-

сійних фондів. Аналіз видатків державних страхових Фондів засвідчив, що попри той факт, що фонди функціонують більш як 10 років, їх діяльність супроводжується організаційними недоліками і порушеннями у плануванні витратної частини бюджетів. Головними недоліками є: невиконання планових показників, незабезпечення контролю за цільовим використанням коштів із власного резерву, недостатність ресурсної спроможності. Разом з тим аналіз практики недержавного пенсійного забезпечення виявив низький рівень довіри серед українського населення до недержавних пенсійних фондів, про що свідчать невисокі загальні показники пенсійних активів, пенсійних виплат та пенсійних внесків. Така тенденція засвідчує про відсутність можливості недержавними пенсійними фондами на макрорівні забезпечити гідним рівнем життя осіб пенсійного віку за допомогою грошових виплат. Можна констатувати, що соціальне страхування функціонує на принципах розподільчої системи, яка застосовує страховий стаж і дохід працюючого населення для визначення права на отримання матеріального забезпечення та надання соціальних послуг на фоні відсутності інвестиційної стратегії щодо посилення інституційної спроможності. Отже, соціальне страхування в Україні спрямовано на забезпечення базового рівня життя економічно активного населення та пенсіонерів, при відсутності альтернативи одержувати додатковий дохід з інших джерел пенсійного забезпечення. Таким чином, надалі доцільно підтримувати державну солідарну систему, яка є пріоритетним напрямком державної соціальної політики та паралельно підвищувати рівень інформованості серед працюючого населення щодо переваг недержавного пенсійного забезпечення, яке формує портфель пенсійних активів з метою забезпечення гідного рівня життя майбутніх пенсіонерів.

Подальшу роботу рекомендовано направити на обґрунтування доцільності обов'язкової накопичувальної системи в умовах реалій України як з точки зору бенефіціарів, так і рівня матеріальної доплати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Закон України № 254к / 96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.03.2022).
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 30.12.2021).
3. Звіт про результати аналізу системи загальнообов'язкового державного пенсійного і соціального страхування та соціального захисту населення. *Рахункова Палата*. № 15-4 від 13.07.2021. 499 с.
4. Леванда О. Соціальне страхування у країнах світу та перспективи для України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 10. С. 194—200. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-194-200>
5. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 30.12.2021).

6. Видатки зведеного бюджету України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>
7. Chetty R., Finkelstein A. Social Insurance: Connecting Theory to Data. *Handbook of Public Economics*. 2013. Vol. 5. P. 111—193. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53759-1.00003-0>
8. Ståhl Ch., Karlsson A., Sandqvist J., Hensing G., Brouwer S. Social insurance literacy: a scoping review on how to define and measure it. *Disability and Rehabilitation*. 2021. Vol. 43(12). P. 1776—1785. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09638288.2019.167211>
9. Сариогло В. Мікродані у соціально-економічних дослідженнях. / НАН України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. 2021. С. 182—193. URL: <https://www.idss.org.ua/arhiv/microdata.pdf>
10. Пенсійна реформа. Накопичувальна система — чи є альтернатива? Київський інститут стратегічного аналізу та реформ «КІСАР». Київ, 2021. <https://idss.org.ua/index>
11. Новіков В., Карягін Ю., Гвелесіані А. Динаміка, структура та проблеми інвестування в соціальну інфраструктуру. / НАН України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи; Ін-т укр.-польськ. співпраці; Вища школа туризму та іноземних мов у Варшаві. Київ-Варшава, 2021. 100 с. <https://www.idss.org.ua/arhiv/dynamics.pdf>
12. Креховецька Л. Використання досвіду зарубіжних країн у створенні тривірневої пенсійної системи України. *Демографія та соціальна економіка*. № 2 (14). 2010. С. 123—130. URL: <https://dse.org.ua/arhiv/14/13.pdf>
13. Федина В. Недержавне пенсійне забезпечення в контексті історії. *Збірник наук. праць Нац. ун-ту держ. податкової служби України*. 2010. № 2. 18 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/doc/1208/1/1165_IR.PDF
14. Augusztinovics M. Pension systems and reforms in the transition economies. *Economic Survey of Europe*. 1999. No. 3. Chapter 4. P. 89—114. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/ead/pub/993/993_4.pdf
15. Goralska H. Funding of Social Benefits and the Social Service System in Ukraine. *Eastern European Economics*. 2000. Vol. 38 (2). P. 24—46. URL: <https://www.jstor.org/stable/4380214>
16. Поліщук Р. Проблематика фінансового правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 1 (49). URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/233155>
17. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.12.2021).
18. Історія виникнення і розвитку соціального страхування. URL: <http://www.fssu.gov.ua/0/fse/control/main/uk/publish/article/947780;jsessionid=1D5C341E2835F6386D7B3158C718961E> (дата звернення: 30.12.2021).
19. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14#Text> (дата звернення: 08.01.2022).
20. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 30.12.2021).
21. Про реєстр. Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2797-pro-reyestr/> (дата звернення: 30.12.2021).
22. Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування щодо забезпечення діяльності фондів соціального страхування у період реорганізації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-19#Text> (дата звернення 30.12.2021).

23. Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи. Розпорядження КМУ № 1224-р від 14.10.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2009-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.01.2022).
24. Діяльність Фонду. Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=968820>
25. Статистика. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/32610-rozpodil-bankiv-uprovnovazhenyh-na-zdijsnennya-pensijnoyi-vyplaty-za-chyselnistyupensioneriv-stantom-na-01-01-2018-roku/>
26. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів у 2020 році. Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів. URL: https://uaapf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=472:-----2020--&catid=1:2009-09-24-10-44-06&Itemid=2
27. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. 2020. 15 с. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5> (станом на 31.03.2020).
28. Основні засади функціонування системи НПЗ. Корпоративний Недержавний Пенсійний Фонд Національного Банку України. Національний Банк України. 2020. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/osnovni_zasady_funktsionuvannia_systemy_npz.html (станом на 30.12.2021).
29. Чугунов І., Насібова О. Фінанси пенсійного забезпечення. Київ: КНТЕУ, 2017. 248 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/22b518683498c0042c3c8e7d4f0c9695.pdf>

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine № 254k / 96-VR of June 28, 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine On Compulsory State Pension Insurance № 1058-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> [in Ukrainian].
3. Report on the results of the analysis of the system of compulsory state pension and social insurance and social protection of the population: *Accounting Chamber* № 15-4 dated 13.07.2021. 499 p. [in Ukrainian].
4. Levanda, O. (2021). Social insurance in the countries of the world and prospects for Ukraine. *Business Inform*, № 10, 194-200. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-194-200> [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine On non-state pension provision № 1057-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> [in Ukrainian].
6. Expenditures of the consolidated budget of Ukraine. Ministry of Finance. <https://index.minfin.com.ua/en/finance/budget/cons/expense> [in Ukrainian].
7. Chetty, R., & Finkelstein, A. (2013). Social Insurance: Connecting Theory to Data. *Handbook of Public Economics*, vol. 5, 111-193. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53759-1.00003-0>
8. Ståhl, Ch., Karlsson, A., Sandqvist, J., Hensing, G., & Brouwer, S. (2021). Social insurance literacy: a scoping review on how to define and measure it. *Disability and Rehabilitation*, Vol. 43 (12), 1776-1785. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09638288.2019.167211>
9. Sarioglo, I. (2021). Microdata in socio-economic research. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine. P. 182-193. <https://www.idss.org.ua/arhiv/microdata.pdf> [in Ukrainian].
10. Pension reform. Accumulative system - is there an alternative? Webinar: Kyiv. Institute for Strategic Analysis and Reforms «KISAR». Kyiv, Dec.17, 2021. <https://idss.org.ua/index> [in Ukrainian].

11. Novikov, V., Karyagin, Y., & Gvelesiane, A. (2021). Dynamics, structure and problems of investing in social infrastructure. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine; Institute of Ukrainian-Polish cooperation; Higher schools tourism and other languages in Warsawa. Kyiv-Warsaw. 100 p. <https://www.idss.org.ua/arhiv/dynamics.pdf> [in Ukrainian].
12. Krekhovecka, L. (2010). Using the experience of foreign countries in creating the three-level pension system in Ukraine. *Demography and Social Economy*, 2 (14). 123-130. <https://dse.org.ua/arhive/14/13.pdf> [in Ukrainian].
13. Fedina, V. (2010). Non-state pension provision in the context of history. Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine. *Electronic scientific publication*, № 2. Irpin. 18 p. http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/doc/1208/1/1165_IR.PDF [in Ukrainian].
14. Augusztinovics, M. (1999). Pension systems and reforms in the transition economies. *Economic Survey of Europe*, 3. Chapter 4, 89-114. https://unece.org/fileadmin/DAM/ead/pub/993/993_4.pdf
15. Goralska, H. (2000). Funding of Social Benefits and the Social Service System in Ukraine. *Eastern European Economics*, 38 (2), 24-46. <https://www.jstor.org/stable/4380214> [in Ukrainian].
16. Polishchuk, R. (2021). Problems of financial and legal regulation of non-state pension funds. *Bulletin of NTUU «KPI». Political. Science. Sociology. Right*, 1 (49). <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/233155> [in Ukrainian].
17. Fundamentals of the legislation of Ukraine on compulsory state social insurance. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
18. History of the origin and development of social insurance. Social Insurance Fund of Ukraine. <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/en/publish/article/947780;jsessionid=1D5C341E2835F6386D7B3158C718961E> [in Ukrainian].
19. Law of Ukraine On Compulsory State Social Insurance in Connection with Temporary Disability and Expenses Due to Burial № 2240-III (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14#Text> [in Ukrainian].
20. Law of Ukraine On the collection and accounting of a single contribution to the obligatory state social insurance № 2464-VI (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> [in Ukrainian].
21. About the register. Pension Fund of Ukraine. <https://www.pfu.gov.ua/2797-pro-reyestr/> [in Ukrainian].
22. Law of Ukraine On Amendments to the Law of Ukraine «On Compulsory State Social Insurance to Ensure the Activities of Social Insurance Funds in the Period of Reorganization» № 736-VIII(2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-19#Text> [in Ukrainian].
23. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1224-r of 14.10.2009. On approval of the Concept of further pension reform. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2009-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
24. Activities of the Foundation. Social Insurance Fund of Ukraine. <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=968820> [in Ukrainian].
25. Statistics. Pension Fund of Ukraine. <https://www.pfu.gov.ua/32610-rozpodil-bankiv-upovnovazhenyh-na-zdijsnennya-pensijnoyi-vyplaty-za-chyselnistyu-pensioneriv-standom-na-01-01-2018-roku/> [in Ukrainian].
26. Analysis of the activities of private pension funds in 2020. Ukrainian Association of Pension Fund Administrators. https://uaapf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=472:-----2020--&catid=1:2009-09-24-10-44-06&Itemid=2 [in Ukrainian].
27. Results of development of the non-state pension provision system (2020). National Commission on Securities and Stock Market. 15 p. https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I_kv%202020.pdf [in Ukrainian].

28. Basic principles of operation of the refinery system (2022). Corporate Non-State Pension Fund of the National Bank of Ukraine. National Bank of Ukraine. https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/osnovni_zasady_funktsionuvannia_systemy_npz.html [in Ukrainian].
29. Chugunov, I., & Nasibova, O. (2017). Finances of pension provision. Kyiv, 248 p. <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/22b518683498c0042c3c8e7d4f0c9695.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.01.2022.

O. M. Levanda, PhD (Economics), Junior Researcher
Research Center for Industrial Development Problems of the NAS of Ukraine
61166, Ukraine, Kharkiv, lane Inzhenerny 1A
E-mail: helenlevanda@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6945-8640

PROBLEMAL ASPECTS OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE REGARDING LIFETIME RISKS

Social insurance implements a mechanism to strike a balance between national work ethic and mandatory care for retirees and those who are unable to work through social programs that support total consumption spending. Most studies focus on compulsory state social insurance, therefore, it is relevant to study the social insurance system from the perspective of state and non-state insurance throughout life. The purpose of the study is to identify problematic aspects and to investigate the current mechanism of social and pension insurance against social risks. The scientific novelty consists in providing analytical support for identifying the features and problematic aspects of the functioning of social insurance in Ukraine, which, unlike the existing one, involves an analysis of the legal framework, statistical indicators in the context of the national institutional environment and the development of proposals to overcome problematic aspects in the field of social insurance throughout life. The research methodology is based on the following methods: analysis, synthesis, systematization and statistical analysis. The analysis of the study covers the period of the Covid-19 crisis and the pandemic era, which allows us to assess the potential of public administration in the event of unforeseen situations and economic downturns. Based on the results obtained, it is revealed that the main feature of state social insurance is the assistance earned by citizens through the payment of insurance premiums in the course of labor activity in exchange for the right to receive protection from social risks. At the same time, the assessment of the state costs part of the budgets of state insurance funds reveals shortcomings in the activities on non-fulfillment of planned indicators, failure to control the targeted use of funds from own reserves and lack of resource capacity. The analysis of social insurance with point of view a system of private pension provision on the main indicators of funds reveal a low development of investment processes, which requires the introduction of measures to spread public awareness of non-state pension insurance. The results of the study can be used by the Government to strengthen social insurance aimed at improving the quality of life of the population. In particular, pay more attention to the need to increase the financial awareness of citizens by providing them with financial information about retirement savings and options to increase their income levels at retirement age.

Keywords: risks, policyholder, pension reform, standard of living, institutional environment.